

„A VALUTA”

— *P. Gulácsy Irén* pályadíjnyertes színdarabja. —

A drámai műfajok változatos fejlődésében nem érdektelen a népszínműre egy pillantást vetni. A XIX. századi drámának jellegzetes válfajaként tűnt föl a mult század eleji demokratikus mozgalmakban s a század végével azután ki is halt. Keletkezésében nagy része volt annak a nép felé való jóindulatu és lelkesült tájékozódásnak, amely demokratikus korszakunkat jellemezte s így e formailag amúgy is széteső elemeken nyugvó műfajnak sorsa már eleve egy múltó korszak jellemnek élettartamához volt kötve. A népszínmű bizonyára elérte volna a teljes elmúlás, ha újabb irodalmunkban Gárdonyival és Móricz Zsigmonddal nem igyekezett volna létét azzal biztosítani, hogy a tiszta drámához közeledett, kiküszöbölte a jellegzetesen népszínműi elemeket (tendenciózus tárgy, betétek, úri osztályok szerepeltetése), behozta a mindvégig következetesen keresztül-vitt tájszólásos párbeszédet s a parasztnak önmagukért való reális és művészi ábrázolását. Ezzel a fordulattal a népszínmű a komoly drámai műfajok sorába lépett s új feladatok elé állította a közönséget, a színészeket és mindenekfelett magukat az írókat, akiknek már most egyesegyedül a magasabbrendű drámai érdekeket volt szabad szem előtt tartaniok.

Ebből az új helyzetből sok nehézség származik, amelyek minden népies tárgyú drámánál szinte törvényszerűen bukkannak föl. Előrelátható volt, hogy *P. Gulácsy Irén* darabjánál sem maradnak ki. Több tanúlság kínálkozik abból, ha a régi népszínműből kibontakozó mai parasztdrámának ezeket a súlyos problémáit a Valutával kapcsolatban s a mi általános irodalmi és színházi viszonyainkra tekintettel sorjában szemügyre vesszük.

Első kérdés: a színházi nézőközönség. Tudjuk mindnyájan, hogy a népszínműnek diadalát annakidején a közönség lelkes együttérzése pecsételte meg. A Szökött katona visszhangos

sikere nemcsak a budapesti Nemzeti színházat szilárdította meg egycsapásra, hanem hozzákapcsolta a közönség érdeklődését a magyar drámához olyan időben, amikor az idegen darabok épügy elhatalmasodtak a színpadon, mint ma. Ezzel szemben meg lehet állapítani, hogy a mai parasztdráma alig tud közönséget csábítani. A parasztnok reális ábrázolását ugyancsak a közönség széles rétegei, amelyek még ma is könnyezni tudnak az elnyomott parasztleányon, a nagyvárosba került elhagyatott parasztn cselédlányon, meglehetősen hűvösen és érdeklődés nélkül fogadják, mert a paraszttársadalom önmagáért való, művészi ábrázolása szöges ellentétben van azzal a klisészerű, hamis elképzeléssel, amellyel a városi színházak nézőközönsége a népi életet és a népi lelket maga előtt beállítani szereti. Ezért természetesen nem hibáztathatjuk a nézőközönséget. A közönség csökönnyös ellenszenvét az írónak kell áthidalnia azzal, hogy az új ábrázolásnak egyetemes tendenciájával, a kifejezésnek általánossá fokozott erejével kapcsolatot erőszakol ki témája és a nézőközönség között.

A másik probléma: a színészek ábrázolóképessege már sokkal kényesebb s nehezebben megoldható kérdés. A népszínmű kitermelt a színészekben egy különleges előadói iskolát, amely azonban a parasztdramára egyáltalában nem alkalmazható. Viszont a parasztdráma hiába reklamálja a maga stílusának megfelelő ábrázoló módszert. Színészeinket a naturalista színjátszó modor meglehetősen egyoldaluvá tette. Alakítóképessegeik kiaknázatlanul maradtak s mind kevesebb alkalmuk nyílt arra, hogy egyéniségüktől távoleső szerepeket alakító művészetükkel valószerűvé tehessenek. A parasztn reális alakítása igen sok tanulmányt igényelne, amire a mai színésznemzedéknek sem a színiiskola, sem a színházak alkalmat nem nyújtottak. Színészeink legnagyobb része nem ismeri a magyar nyelv tájszólásait úgy, hogy egy tájnyelven megírt darabnak pontos előadása mai színpadainkon szinte lehetetlen. Ugyanígy hiányoznak színészeinkben a sokoldalról jellemzett parasztnjellemek hű és művészi visszaadására a szükséges előtanulmányok. Ezeken a bajokon csak az segíthetne, ha a parasztdráma valahogyan divatba jönne, ha a sorozatos előadások, a színészekben való válogatás lehetősége, megengednék és kifizetnék a gondos színrehozást s a szerepeknek mélyreható tanulmányozását.

Ennyi nehézségen kell az írónak győzedelmeskednie, ha parasztdrámájának sikerét biztosítani akarja. Ha az előadásnak ezek a föltételei megvolnának, az íróra most már csak az a feladat várna, hogy az átalakulásban lévő parasztdrámának belső, műfaji problémáját oldja meg. Ennél a pontnál észrevételeinket csupán P. Gulácsy Irén Valuta c. darabjára összpontosítjuk.

A Valuta témája új, érdekes s az írónak egyéni élet-szemléletén alapszik. Azonkívül meg van annyi drámai súlya és jelentősége, hogy belőle komoly drámai küzdelem fejlőd-hessék ki. Eredeti címe: Napáldozatban volt. Ez a kissé novel-lisztikus cím jobban ráutalt a darab lényegére, mint a Valuta. P. Gulácsy Irén a háboru után elnéptelenedett falunak öreg paraszt-viveurjét látta meg s ennek a lelkében rejlő tragikus magvat akarta kibontakoztatni. A háboru javarészeben kiölte a férfigenerációt s ennek következtében természetesen lép-nek föl öregemberek, akik sajátos és lélektanilag érthető élni-akarással maguknak vitatják a fiatalok jogát: új pályakezdet, nagy idegkoncentrációt igénylő uralkodást az életen s ugyanezt a nietzschei akarattöbbletet a szerelemben is. Az öreg malom-tulajdonos, aki vén fejére gőzmalmot épít, valutázással mér-hetetlen vagyonra pályázik s a végén még azt is elhiszi, hogy élete napjának áldozatában termékeny szerelemre is képes: olyan háboru utáni öreg, akivel városok és falvak közéletében sűrűn találkozunk. Egy ilyen öreget a cselekmény fonala ter-mészetszerűleg vezethet össze az élet jogát méltóbban képviselő fiatalokkal. A Valuta hőséneke esetében ez a drámai antipolus szerepe az öreg paraszt fiára esik. Így a küzdelem bensőbb, érdekfeszítőbb és fatálisabb. P. Gulácsy Irén a fiu alakját is jól képzelte el. Ez már tudja a háboru nagy tanul-ságát, hogy az erő, a hatalom a türelmes újraépítésben rejlik. Apában és fiuban valósággal két világnézet ütközik össze. Teljessúlyú drámai probléma ez, amelyet a mellékalakok: a céda falusi lány-asszony, a züllött segédjegyző, a fiu ártatlan menyasszonya az író elképzelésében tevékeny egymásrahatás-sal bonyolítanak a végkifejlés felé.

Az elképzeléstől a megvalósításig, az írásmű koncepció-jától a színpad élőelevenységéig azonban sokféle szemponttal kellett P. Gulácsy Irénnek leszámolnia, amelyeknek nem mind-egyikénél találta meg a célhozvivő megoldást. A parasztdráma

műfaji kettősége, a dráma és a népszínmű tisztátlan keveredése a maga problémátikus mivoltában bentfeledkezett a darabban, amelynek talán egyik legnagyobb hibája, hogy nem mert erőskézzel megfogott, határozott vonalú dráma lenni, hanem magával sodort sok oda nem való népszínműi elemet is. Lényeges hibája a darabnak még az is, hogy alakjait inkább epikusan, mint drámain jellemzi. Ebből ered terjengőssége, lassú tempója.

Mind olyan hibák ezek, amelyek nyilván mutatják, hogy P. Gulácsy Irénnek meglévő, értékes drámaírói képességei még forrongásban vannak. Egyet azonban mint kész s a mi drámai irodalmunkban nagyon is számottevő értéket hangsúlyozottan el kell ismernünk s ez P. Gulácsy Irénnek a drámai nyelve. Kitisztult, gazdag, plasztikus nyelv ez, amelynek jelentőségét lekicsinyelni nem szabad és nem is lehet.

Ahhoz, hogy P. Gulácsy Irénnek drámaírói tehetsége minden vonásában kitisztuljon, az kellene, hogy sokat írjon drámát és műveit sokszor lássa színpadon. Ezt az óhajt különben minden erdélyi drámaíróhoz bizvást intézhetjük, akik között sok, jövőtígérő tehetség jelentkezik. De ezt a kérdést addig megvalósítani nem lehet, amíg nincs kamaraszínházunk. Az erdélyi sajtó több ízben tolmácsolta ezt a kívánságot s mi ezt P. Gulácsy Irén darabjával csak megismételjük: *dr. Janovics Jenőre*, a Magyar színház kitűnő igazgatójára hárulna a feladat, hogy Kolozsváron a Magyar színház mellett egy tisztán drámai előadásokkal foglalkozó és kisebbszámú közönséghez szóló kamaraszínházat alapítson.

Dr. "Kuncz" Aladár.